

Nr 10

Regeringens proposition med förslag till lag om ändring i giftermålsbalken;

beslutad den 16 januari 1975.

Regeringen föreslår riksdagen att för sin del antaga det förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar

OLOF PALME

CARL LIDBOM

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås vissa ändringar i reglerna om kyrklig vigsel. Bl. a. föreslås att vigsel skall kunna äga rum inom svenska kyrkan, även om de som vill gifta sig inte tillhör kyrkan. Vidare upphävs den nuvarande skyldigheten för präst att viga församlingsmedlemmar. Den som tillhör viss församling skall ha rätt att bli vigd i församlingen men skall inte längre kunna begära att bli vigd av viss församlingspräst. Det förutsätts att vederbörande kyrkliga myndighet ser till att det inom varje församling finns behövligt antal präster som är villiga att viga.

Förslag till**Lag om ändring i giftermålsbalken**

Härigenom föreskrives i fråga om giftermålsbalken¹

dels att i 2 kap. 3 §, 4 kap. 5, 8 och 9 §§ samt 16 kap. 2 och 5 §§ ordet "Konungen" skall bytas ut mot "regeringen",

dels att 4 kap. 2 och 3 §§ skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

4 kap.

2 §

Kyrklig vigsel må äga rum:

inom svenska kyrkan, *om mannen och kvinnan eller en av dem tillhör kyrkan; och*

inom annat trossamfund, om *Konungen* medgivit att vigsel må förrättas inom samfundet.

Konungen äger förordna, att medlem av utländskt evangeliskt-luterskt trossamfund skall hava samma rätt till kyrklig vigsel som medlem av svenska kyrkan.

Kyrklig vigsel må äga rum inom svenska kyrkan *eller* inom annat trossamfund, om *regeringen* medgivit att vigsel må förrättas inom samfundet.

3 §

Till vigsel inom svenska kyrkan får mannen och kvinnan välja den präst inom kyrkan de själva önskar. *Annan än präst i församling där mannen eller kvinnan är medlem är dock ej skyldig att viga.*

Inom annat trossamfund förrättas vigsel av den som är behörig därtill enligt *Konungens* förordnande.

Till vigsel inom svenska kyrkan får mannen och kvinnan välja den präst inom kyrkan de själva önskar *och som är villig att viga. De har rätt till vigsel i församling som någon av dem tillhör.*

Inom annat trossamfund förrättas vigsel av den som är behörig därtill enligt *regeringens* förordnande.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976.

¹ Balken omtryckt 1973: 645.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1975-01-16

Närvarande: statsministern Palme, ordförande, och statsråden Sträng, Andersson, Holmqvist, Lundkvist, Geijer, Bengtsson, Norling, Löfberg, Lidbom, Carlsson, Sigurdson, Gustafsson, Zachrisson, Hjelm-Wallén

Föredragande: statsrådet Lidbom.

Proposition med förslag till lag om ändring i giftermålsbalken.

Föredraganden anför.

1 Inledning

I olika sammanhang har önskemål framförts om ändringar i gällande regler i giftermålsbalken (GB) rörande skyldigheten för präst i svenska kyrkan att förrätta vigsel. Bl. a. har frågan behandlats vid flera kyrkomöten och föranlett framställningar till Kungl. Maj:t med begäran om lagändring. Senast anhöll 1970 års kyrkomöte hos Kungl. Maj:t om snara åtgärder för att avhjälpa de olägenheter som var förbundna med gällande ordning (kyrkolagsutskottets betänkande 1970: 6, rskr 1970: 4). Önskemål har också framställts om ändring i GB:s regler om att vigsel inom svenska kyrkan får ske endast om någon av kontrahenterna tillhör kyrkan. För en ändring i dessa regler uttalade sig riksdagen år 1971 (LU 1971: 5, rskr 47).

I prop. 1973: 32 med förslag till lag om ändring i GB m. m. berördes frågan om prästs behörighet och skyldighet att förrätta vigsel inom svenska kyrkan. Något förslag till lagändring lades emellertid inte fram, eftersom detta skulle kräva kyrkomötets medverkan och något kyrkomöte inte skulle äga rum år 1973. I propositionen uttalades att frågan fick beredas ytterligare med sikte på att förslag i ämnet senare skulle kunna läggas fram för riksdagen och kyrkomötet. Vid sin behandling av propositionen uttalade riksdagen (LU 1973: 20, rskr 256) att det var angeläget att problemen fick sin lösning. Riksdagen räknade med att vigselskyldigheten och begränsningen i vigselbehörigheten skulle kunna avskaffas med verkan fr. o. m. den 1 januari 1976.

2 Gällande rätt

Bestämmelserna om vigsel återfinns i 4 kap. GB. Äktenskap kan ingås antingen med kyrklig eller borgerlig vigsel. Valfrihet mellan de båda formerna föreligger så till vida, att kontrahenterna alltid har rätt till borgerlig vigsel, så snart de över huvud taget är berättigade att ingå äktenskap.

Kyrklig vigsel äger rum inom svenska kyrkan eller inom annat trossamfund. Vigsel inom svenska kyrkan får äga rum, om mannen och kvinnan eller en av dem tillhör svenska kyrkan. Kyrklig vigsel inom annat trossamfund än svenska kyrkan kan ske, om Kungl. Maj:t har medgett att vigsel får förrättas inom samfundet. Sådan vigselrätt har tillerkänts flertalet av de i Sverige förekommande trossamfunden.

Tidigare gällde även för kyrklig vigsel inom annat trossamfund än svenska kyrkan att åtminstone en av kontrahenterna måste tillhöra samma samfund som vigselförrättaren. Denna begränsning upphävdes emellertid i samband med 1973 års ändringar i GB (SFS 1973: 645). Ändringarna trädde i kraft den 1 januari 1974.

Enligt GB kan vidare Kungl. Maj:t förordna att medlem av utländskt evangeliskt-lutherskt trossamfund skall ha samma rätt till kyrklig vigsel som medlem av svenska kyrkan. Sådant förordnande har meddelats i fråga om medlemmar av danska folkkyrkan, norska statskyrkan, Finlands evangelisk-lutherska kyrka och evangelisk-lutherska Augustanasynoden i Amerika.

Beträffande förrättare av kyrklig vigsel gäller att till vigsel inom svenska kyrkan kan mannen och kvinnan välja vilken präst inom kyrkan de önskar men att endast präst i församling, av vilken endera är medlem, är skyldig att viga. Inom annat trossamfund förrättas vigsel av den som är behörig därtill enligt Kungl. Maj:ts förordnande. Har Kungl. Maj:t medgivit att vigsel får förrättas inom visst trossamfund av dess prästerskap eller eljest av befattningshavare i samfundet, får sådan präst eller befattningshavare ej utöva sin behörighet att viga, innan länsstyrelsen i det län där samfundets styrelse har sitt säte på framställning av samfundet meddelat intyg om att han är behörig att förrätta vigsel inom samfundet. Sist berörda bestämmelse återfinns i kungörelsen (1951: 703) med vissa bestämmelser angående vigselförrättare inom annat trossamfund än svenska kyrkan.

Beträffande själva vigselceremonin föreskrivs i 4 kap. GB att mannen och kvinnan, som skall vara samtidigt tillstädes inför vigselförrättaren, skall inför denne avge sitt ja och samtycke till äktenskapet samt att kontrahenterna därpå skall av vigselförrättaren förklaras för äkta makar. I övrigt gäller vid vigsel inom svenska kyrkan föreskrifterna i kyrkohandboken och vid vigsel inom annat trossamfund dess kyrkobruk samt vid borgerlig vigsel de bestämmelser som Kungl. Maj:t meddelar.

I lagen (1948: 491) om ämbetsansvar för vigselförrättare i vissa fall föreskrivs att vigselförrättare, som åsidosätter vad honom i sådan egenkap åligger beträffande annat än rent kyrklig ordning, döms, även om det ej sker i utövning av befattning varmed ämbetsansvar är förenat, för tjänstefel till böter eller, om brottet är grovt, fängelse i högst ett år efter vad i 20 kap. 4 § brottsbalken sägs.

3 Kyrklig vigselförrättares behörighet

Frågan om kyrklig vigselförrättares behörighet har behandlats av riksdagen vid ett stort antal tillfällen under de senaste åren. År 1971 anslöt sig riksdagen till ett motionsförslag om att dåvarande regler skulle ändras så att vigsel av svenska medborgare skulle få förrättas inom svenska kyrkan och annat kristet trossamfund även då ingen av kontrahenterna var medlem av vigselförrättarens eget samfund eller kyrka, dock under förutsättning att en av dem tillhörde något kristet trossamfund. Som skäl för en sådan ändring anfördes framför allt den strävan till ekumenisk samhörighet som präglar eller borde prägla de kristna samfundet (LU 1971: 5, rskr 47).

För egen del tog jag upp den berörda frågan i prop. 1973: 32 med förslag till ändringar i GB m. m. (s. 104). Som förut antytts ansåg jag visserligen att frågan inte kunde lösas i det sammanhanget, eftersom lagändringar som berörde präst inom svenska kyrkan skulle kräva kyrkomötets hörande och något kyrkomöte inte skulle hållas år 1973. I propositionen anförde jag emellertid den principiella synpunkten att vigselbehörigheten inte borde vara begränsad på det sättet att vigselförrättare skulle få viga endast under förutsättning att de som ville ingå äktenskap eller någon av dem tillhörde visst samfund.

Vid propositionens behandling i riksdagen anslöt sig lagutskottet (LU 1973: 20) till uppfattningen att den nuvarande begränsningen i vigselbehörigheten borde utmönstras. Därvid borde inte heller kvarstå någon begränsning i form av att endera av kontrahenterna skulle tillhöra kristet samfund. Utskottet erinrade om att ett slopande av ifrågasatt bestämmelse självfallet inte skulle innebära att de som ville viga kunde påfordra att detta skulle ske inom visst samfund. Även om någon fått behörighet att förrätta kyrklig vigsel, var han inte skyldig att göra detta i annan utsträckning än vederbörande samfund föreskrev.

Utskottet anförde vidare att reglerna om vigselbehörighet, såvitt avser svenska kyrkan, var av kyrkolags natur och således inte kunde ändras utan kyrkomötets hörande. Med hänsyn till vad som anförts i propositionen förutsatte utskottet att förslag om slopande av bestämmelserna skulle läggas fram för kyrkomötet. När det gällde de fria trossamfundet kunde däremot ändring ske utan att kyrkomötet hördes.

Visserligen kunde det i och för sig synas lämpligt att ändringarna i reglerna om vigselbehörighet skedde i ett sammanhang. Med hänsyn till den grundsyn på äktenskapsrätten som utskottet gett uttryck för och den inriktning som bestämmelserna i en moderniserad GB borde ha, fanns det enligt utskottets mening emellertid ingen anledning att längre än som var absolut nödvändigt behålla regler som begränsade vigselbehörigheten. Utskottet föreslog därför upphävande av bestämmelsen om att kyrklig vigselförrättare inom annat trossamfund än svenska kyrkan var behörig att viga endast under förutsättning att någon av dem som ville ingå äktenskap tillhörde samma trossamfund som han själv.

Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets förslag (rskr 1973: 256). Till följd härav finns det numera, som tidigare har nämnts, inte någon i lagen angiven begränsning i vigselförrättares behörighet, såvitt angår de fria trossamfundet.

I år skall kyrkomöte samlas. Det är därför lämpligt att nu ta upp frågan om slopande av den kvarstående begränsningen i vigselförrättares behörighet såvitt gäller präst inom svenska kyrkan. Den nuvarande bestämmelsen i 4 kap. 2 § GB om att åtminstone den ena av de kontrahenter som vill ingå äktenskap genom vigsel i svenska kyrkan måste tillhöra kyrkan bör upphävas. Som en följd av denna lagändring bör man även upphäva bestämmelsen i samma paragraf om att Kungl. Maj:t kan förordna att medlem av utländskt evangeliskt-lutherskt trossamfund skall ha samma rätt till kyrklig vigsel som medlem av svenska kyrkan.

Genomförs dessa lagändringar får kyrkliga vigselförrättare en enligt lagen obegränsad rätt att viga. Som lagutskottet påpekade i sitt förut nämnda utlåtande innebär emellertid inte detta en rätt för dem som vill ingå äktenskap att påfordra kyrklig vigsel. Vad gäller vigselförrättare inom annat trossamfund än svenska kyrkan är han inte skyldig att förrätta vigsel i annan utsträckning än vederbörande samfund föreskriver. För rätt till kyrklig vigsel inom svenska kyrkan gäller bestämmelserna i 4 kap. 3 § GB. De skall behandlas i nästa avsnitt.

4 Prästs vigselkyldighet

Som framgår av redogörelsen för gällande rätt kan en man och en kvinna som vill ingå äktenskap genom vigsel inom svenska kyrkan välja vilken präst de önskar till vigselförrättare. Skyldig att viga dem är emellertid endast präst i församling som endera av dem tillhör.

Vid åtskilliga tillfällen har det framställts önskemål om ändring i reglerna om vigselkyldighet. En sådan ändring har ansetts påkallad med hänsyn till att vissa präster anser det strida mot kyrkans lära att viga fränskilda så länge maken i det upplösta äktenskapet ännu lever.

Frågan om vigelskyldigheten diskuterades bl. a. i samband med tillkomsten av 1951 års religionsfrihetslag. Propositionen (prop. 1951: 100) innehöll inte något förslag i ämnet. Då propositionen behandlades av kyrkomötet beslöt detta (kskr 1953: 38) att hos Kungl. Maj:t begära utredning av frågan om rätt till befrielse för präst från skyldighet att viga i fall då användande av kyrklig vigsel skulle strida mot kyrklig ordning. Frågan togs därefter upp på nytt vid 1957 och 1958 års kyrkomöten.

På uppdrag av Kungl. Maj:t gjordes år 1963 en utredning av frågan om prästs vigelskyldighet (promemorian Ju 1963 ser. B: 1).

Enligt promemorian innebär GB:s regler att kravet på den enskilde prästen utsträcks längre än som är behövligt och naturligt. Att ålägga prästen en ovillkorlig skyldighet att på begäran viga trolovade i församlingen kan med skäl uppfattas som obilligt. Oavsett i vilken utsträckning prästens betänkligheter att medverka i ett enskilt fall är grundade eller ej, bör han ha ett visst utrymme att ta ställning. Endast under den förutsättningen kan han väntas fylla sin tjänst på det bästa sätt. Den enskilde medborgaren torde enligt promemorian inte kunna tillerkännas ett längre gående anspråk än att få vigseln utförd av behörig präst. Den enskilde bör alltså inte kunna ställa krav i detta hänseende på någon bestämd präst.

På grund av det sagda föreslogs i promemorian att bestämmelserna om vigelskyldighet skulle ersättas av en regel enligt vilken de trolovade alltid skulle ha rätt att erhålla vigsel i församling som endera tillhörde av präst som därtill förordnades.

Innebörden av förslaget är att vigelskyldighet inte följer med utnämning eller förordnande på viss prästerlig tjänst. I fall då kontrahenterna inte finner någon präst som är villig att viga — och detta oavsett motivet som kan vara t. ex. att alla präster de har frågat är överlupna med arbete — har de inte något krav på att en bestämd präst skall utföra förrättningen utan endast att denna blir utförd i församlingen. Det är då en intern fråga vem som förordnas därtill.

Enligt promemorian borde det givetvis finnas administrativa föreskrifter om hur förordnande meddelas. I större församling torde kyrkoherden och i annan församling kontraktsprosten kunna fatta beslut på samma sätt som när det gäller andra frågor om arbetsfördelning. Skulle frågan inte kunna lösas på detta plan måste frågan om förordnande ofördröjligen anmälas till biskopen eller i sista hand till Kungl. Maj:t som då skulle ha att se till att någon blir förordnad att utföra vigseln. En definitiv vägran att utföra vigseln skulle alltså inte kunna komma i fråga. I den mån kostnader för tjänsteresa uppkommer skulle de enligt promemorian bekostas av gemensamma kyrkliga medel ur kyrkofonden.

Promemorieförslaget har remissbehandlats. Förslaget tillstyrktes, om

än med reservationer, av de allra flesta remissinstanserna, däribland samtliga tretton domkapitel, de fyra i ärendet hörda länsstyrelserna, hovrätten för Västra Sverige och justitiekanslern.

1963 års kyrkomöte godkände promemorians förslag till lagändring (kyrkolagsutskottets betänkande 1963: 7, kskr 1963: 11). Frågan kom upp på nytt vid 1968 års kyrkomöte, som i skrivelse till Kungl. Maj:t anhöll att förslaget till lagändring måtte föreläggas riksdagen för godkännande (kyrkolagsutskottets betänkande 1968: 27, kskr 1968: 34). Kyrkomötets skrivelser överlämnades av Kungl. Maj:t till den år 1969 tillsatta utredningen för översyn av den familjerättsliga lagstiftningen, familjelagssakkunniga (Ju 1970: 52), för att beaktas vid de sakkunnigas översyn av reglerna om äktenskaps ingående. 1970 års kyrkomöte anhöll emellertid i skrivelse till Kungl. Maj:t om snara åtgärder för avhjälpande av de olägenheter som reglerna om prästs vigelskyldighet medförde (kyrkolagsutskottets betänkande 1970: 6, kskr 1970: 4).

Familjelagssakkunniga föreslog i sitt betänkande (SOU 1972: 41) Familj och äktenskap 1 att de nuvarande vigselformerna skulle ersättas med ett enhetligt anmälningförfarande. Härigenom skulle enligt de sakkunniga frågan om prästs vigelskyldighet lösas. Om nämligen präster i svenska kyrkan i administrativ ordning utsågs till att motta anmälningar om ingående av äktenskap skulle uppgiften inte komma att innefatta någon skyldighet att ge äktenskapets ingående den religiösa överbyggnad som vigseln innebär. Den rent civila tjänsteåtgärden att motta anmälningen torde enligt de sakkunniga inte behöva komma i konflikt med prästens religiösa uppfattning om äktenskapets natur.

Familjelagssakkunnigas förslag till ändrade vigselformer ledde inte till lagstiftning. I stället behölls i stort sett gällande regler om formen för ingående av äktenskap. När det gäller frågan om prästs vigelskyldighet anförde jag i prop. 1973: 32 att den enligt min mening fick beredas ytterligare med sikte på att förslag i ämnet senare skulle kunna läggas fram för riksdagen och kyrkomötet. Jag framhöll emellertid den principiella synpunkten att lagen inte borde reglera frågan om skyldighet för viss präst i svenska kyrkan att förrätta kyrklig vigsel och att den bestämmelse som nu ålägger församlingsprästerna sådan skyldighet därför borde utgå (prop. 1973: 32 s. 104 och 105).

Riksdagen uttalade vid sin behandling av propositionen att det var angeläget att problemet fick sin lösning och sade sig räkna med att vigelskyldigheten skulle kunna avskaffas med verkan fr. o. m. den 1 januari 1976 (LU 1973: 20, rskr 256).

Med hänsyn till att kyrkomöte skall samlas i år bör frågan om prästs vigelskyldighet tas upp nu. Som jag redan tidigare har framhållit bör som princip gälla att frågan om skyldighet för viss präst i svenska kyrkan att förrätta vigsel inte regleras i GB. Lagen bör på denna punkt inskränka sig till att garantera att medlem i svenska kyrkan som vill gifta sig

med kyrklig vigsel alltid kan få denna utförd i församling som han tillhör. Mannen och kvinnan bör alltså inte med stöd av lagen kunna göra anspråk på att viss präst förrättar vigseln. Däremot bör det naturligtvis inte föreligga något hinder för dem att träffa avtal med viss präst om att han skall vara vigselförrättare. De bör därvid lika litet som nu vara hänvisade till att välja präst i sin hemförsamling.

På grund av det sagda förordar jag att de nuvarande bestämmelserna i 4 kap. 3 § första stycket GB ersätts med regler av innehåll att man och kvinna som vill viga inom svenska kyrkan får välja den präst inom kyrkan som de själva önskar och som är villig att viga samt att de har rätt till vigsel i församling som någon av dem tillhör.

Genomförs de nu förordade reglerna, kommer det att åligga vederbörande kyrkliga myndighet att se till att det i varje församling finns en eller flera präster som kan tjänstgöra som vigselförrättare i erforderlig utsträckning. Skulle den eller de präster som normalt tjänstgör i en viss församling hysa betänkligheter mot att viga frånskilda, ankommer det på den kyrkliga myndigheten att förordna präst utanför församlingen att vid behov tjänstgöra som vigselförrättare där, givetvis under den förutsättningen att han är villig att viga frånskilda. Särskild vigselförrättare kan behöva förordnas även av annan anledning, t. ex. när den eller de präster som normalt tjänstgör i en församling på grund av stor arbetsbörda inte har erforderlig tid till sitt förfogande. Det ankommer på regeringen att meddela bestämmelser om vilken myndighet som skall utse vigselförrättare.

5 Ikraftträdande

De nya lagreglerna bör träda i kraft den 1 januari 1976.

6 Lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom justitiedepartementet upprättats förslag till lag om ändring i giftermålsbalken.

Förslaget har upprättats i samråd med statsrådet Gustafsson.

7 Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att för sin del antaga förslaget till lag om ändring i giftermålsbalken.

Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att för sin del antaga det förslag som föredraganden har lagt fram.